

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРИКЛАДНИХ ПРОБЛЕМ МЕХАНІКИ І МАТЕМАТИКИ
ІМ. Я. С. ПІДСТРИГАЧА

Українське небо

Студії над історією астрономії в Україні

Львів – 2014

ББК В6Г,0 (4Ук)
УДК 52(477)(091)(082)

Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні : збірник наукових праць / за заг. ред. О. Петрука. – Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, 2014. – 767 с.

Збірник містить наукові праці, присвячені різним аспектам історії астрономічних знань та уявлень в Україні від найдавніших часів до кінця XVIII – початку XIX століть, коли були засновані перші в Україні спеціалізовані наукові установи – астрономічні обсерваторії. У статтях прослідковано розвиток уявлень про Всесвіт та рух небесних тіл шляхом аналізу археологічних знахідок, предметів образотворчого та ужиткового мистецтва, народних астрономічних уявлень та власних назв, описано календарну тематику та згадки про астрономічні явища в українських літописах, представлено початки використання наукових підходів, поширення в Україні геліоцентричних ідей та долю українських вчених-астрономів, викладання астрономії у вищих навчальних закладах 17-18 століть, подано бібліографію астрономічних стародруків зі збірок України, описано заснування першої обсерваторії (Львів, 1771 р.). Автори статей – фахівці наукових установ України з Києва, Львова, Івано-Франківська, Галича й Острога. Для наукових працівників, докторантів, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться розвитком астрономії в Україні.

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, протокол № 9 від 30 вересня 2014 р.

Ідея, упорядкування, загальна редакція: докт. фіз.-мат. наук Олег Петрук
Мовна корекція: Ярина Петрук
Макетування: Марія Дідич
Дизайн обкладинки: Володимир Якимів

Публікацію збірника уможливила приватна фінансова допомога
Сергія та Олени Грубій

Обкладинка: Ангел, що згортає небо (стінопис Кирилівської церкви, Київ, XII ст.)
Перша сторінка: дереворит Никодима Зубрицького з видання «Акафисти» (Львів, 1699 р.)
Титул I розділу: розпис горщика зі с.Шипинці (Чернівецька обл., середина IV ст. до н.е.)
Титул II розділу: ілюстрація з Учительного Євангелія (Київ, 1637 р.)
Титул III розділу: Три філософії (фрагмент мідьориту, Олександр Тарасевич, 1675 р.)
Титул IV розділу: ілюстрація на титульному аркуші книги Яна з Глогова (Краків, 1511 р.)
Титул V розділу: Астрономи на горі Атос (мініатюра в книзі «Подорожі» Дж. Мандевіля, початок XV ст.)

ISBN 978-966-02-7386-3

© збірник, О.Петрук 2014
© статті, відповідні автори статей 2014

ЗМІСТ

Передмова	5
АРХЕОАСТРОНОМІЯ.....	7
Найдавніші свідчення про астрономічні спостереження на території України	8
<i>І.Вавілова, Т.Артеменко</i>	
Астрономія в житті первісного суспільства.....	20
<i>М.Чмихов (передрук)</i>	
До історії вивчення проблем зодіаку	31
<i>М.Чмихов (передрук)</i>	
Курганні святилища доби ранньої бронзи степової частини України	39
<i>С.Пустовалов</i>	
Свідчення про найдавніші астрономічні знання на заході Українського Лісостепу	51
<i>М.Бандрівський</i>	
Знак неба/верха – Місяць на мальованій кераміці культури Трипілля – Кукутень.....	70
<i>Т.Ткачук</i>	
УЯВЛЕННЯ.....	87
Українська народна астрономія.....	88
<i>Н.Федорович</i>	
Астрономічні явища в українських літописах і в давній українській літературі	156
<i>Н.Федорович</i>	
Уявлення про світобудову в Україні до XVII ст.....	186
<i>О.Колтачихіна</i>	
Астрологія в господарських порадиниках Гетьманщини XVIII ст.	202
<i>К.Дуса</i>	

Астрономічні мотиви в українському іконописі.....	211
<i>М.Федак</i>	
Світ астрономії в образах українського мистецтва	226
<i>О.Сидор</i>	
Словник власних астрономічних назв української мови	318
<i>І.Процик</i>	
ЗНАННЯ	337
Наше календарне надбання	338
<i>І.Климишин</i>	
Вимірний образ святині: годинник і храм	353
<i>Т.Люта</i>	
Ідеї Коперника в Україні	370
<i>Я.Матвійшин</i>	
Астрономія в латиномовних текстах України.....	422
<i>Л.Шевченко-Савчинська, К.Балашов</i>	
Астрономія в могилянській академічній традиції XVII-XVIII ст.: від езотерико-синкретичної до раціонально-емпіричної моделі мислення	436
<i>В.Шелухін</i>	
Мартин з Журавиці на зорі галицької астрономії.....	455
<i>Я.Матвійшин</i>	
Юрій з Дрогобича.....	490
<i>Я.Ісаєвич (передрук)</i>	
Прогностик Юрія Дрогобича 1479 року	508
<i>О.Петрук, Н.Царьова, М.Кашуба</i>	
Астрономія в натурфілософській спадщині Яна Лятоса	518
<i>П.Кралюк, М.Якубович</i>	
Феофан Прокопович і астрономія	534
<i>Я.Матвійшин</i>	
Науково-педагогічна діяльність Іриней Фальківського в галузі астрономії.....	606
<i>Я.Матвійшин</i>	
Заснування першої астрономічної обсерваторії в Україні.....	655
<i>Б.Новосядлий, С.Апуневич</i>	

ДЖЕРЕЛА	669
Покрайні записи XVI – XVIII ст. астрономічного характеру та астрономічні таблиці у кириличних кодексах та стародруках.....	670
<i>В.Фрис</i>	
Інформація про астрономічні та природні явища в записах читачів на примірниках почаївських стародруків.....	681
<i>Н.Заболотна</i>	
Стародруки астрономічної тематики, надруковані латинським шрифтом у XV–XVII ст., у фондах відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського	689
<i>Ю.Рудакова</i>	
Видання з астрономії у колекції видань громадянського друку XVIII ст. відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.....	722
<i>Г.Андрусенко</i>	
Джерела до вивчення життя та діяльності Юрія Дрогобича	730
<i>М.Вавричин (передрук)</i>	
Публікації про Юрія Дрогобича (від 1983 р.)	738
<i>Н.Кошик</i>	
Числові значення кирилических літер.....	754
<i>І.Климишин</i>	
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ.....	757